

TRÓJCA ŚWIĘTA A MARYJA W POBOŻNOŚCI SŁOWACKIEJ

Podczas swojej pierwszej wizyty w Bratysławie (22 IV 1990) Jan Paweł II zwrócił uwagę na dwie charakterystyczne cechy słowackiego katolicyzmu, mianowicie na cześć Matki Bożej Siedmiobolesnej, Patronki Słowacji, oraz na wierność Stolicy Piotrowej¹. W tamtejszym kulcie maryjnym, nacechowanym charakterem błagalnym, na pierwszy plan coraz bardziej wysuwa się potrzeba pobożności na wzór Maryi². Zdaniem kardynała Korca najlepszym sposobem naśladowania Matki Pana jest „życie wraz z Nią dla Ojca przez Syna w Duchu”³. Jak zatem w duchowości i pobożności słowackiej przedstawia się związek Maryi z poszczególnymi Osobami Trójcy Świętej? Czy którejs z Nich poświęca się szczególną uwagę? Próba odpowiedzi na powyższe pytania zostanie podjęta w niniejszym referacie. Tytułem wprowadzenia parę słów charakteryzujących maryjność słowacką.

Katolicy słowaccy czczą Maryję szczególnie jako „Matkę Bożą Siedmiobolesną”⁴. Najwięcej kościołów i kaplic nosi Jej wezwanie⁵. Centralnym ośrodkiem kul-

¹ Por. *Insegnamenti di Giovanni Paolo II* (dalej IGP), 13(1990), cz. 1, s. 991.

² Zob. M. Šuráb, *Homílie. Rok A*, t. III, Nitra 1996, s. 121; R. Baľáž, *Byť svedkami Kristovej pravdy*, „Katolícke noviny” 113(1998), nr 39, s. 2; J. Ch. Korec, *O úcte k Panne Márii*, Bratislava 1995, s. 77-78.

³ Tamże, s. 77.

⁴ Nazwa jest słowackim odpowiednikiem tytułu „Matka Boża Bolesna”, używanego w całym Kościele łacińskim. Etymologicznie nawiązuje ona do siedmiu boleści Maryi, czyli do siedmiu zdarzeń z życia Jezusa, bolesnych dla Jego Matki. Według średniowiecznej pobożności ludowej chodziło o następujące boleści: I. Proroctwo Symeona, II. Ucieczka do Egiptu, III. Zgubienie dwunastoletniego Jezusa w świątyni jerozolimskiej, IV. Spotkanie Maryi z Jezusem na Drodze Krzyżowej, V. Ukrzyżowanie i śmierć Jezusa, VI. Zdjęcie z krzyża, VII. Złożenie Jezusa do grobu.

⁵ Wg spisu z 1984 r. na Słowacji istniało 219 zachowanych kościołów i kaplic poświęconych M.B. Siedmiobolesnej (zanikło 5). Por. J. Hudák, *Patrociniá na Slovensku*, Bratislava 1984, s. 34-44. W okresie komunistycznym wstrzymana była budowa wszelkich obiektów sakralnych. Po przełomie politycznym w 1989 r. wybudowano 9 kościołów i jedną kaplicę ku czci M.B. Siedmiobolesnej. Tytułem porównania należy zaznaczyć, że w latach 80. istniało na Słowacji 908 kościołów i kaplic mariackich (250 kościołów parafialnych, 199 filialnych i 459 kaplic). Cyt. za: E. Lorad, *908 mariánskych kostolov a kaplniek na Slovensku*, „Slovenské hlasy z Ríma” 36(1987), nr 6, s. 7.

tu jest sanktuarium narodowe w Šaštínie, w którym oddaje się cześć Maryi w znaku Piety⁶. Kult odznacza się przede wszystkim ludowym charakterem pobożności. Przejawem czci Patronki Słowacji są liczne modlitwy, pieśni, utwory poetyckie itp. Pobożności towarzyszy bogata twórczość artystyczna, nade wszystko malarska i rzeźbiarska. Kult maryjny znalazł swój wyraz również w liturgii i teologii⁷

BÓG OJCIEC A MARYJA

Kult oddawany Matce Bożej w liturgii Kościoła słowackiego znamionuje wznoszenie modlitw do Boga za wstawiennictwem Maryi, przy czym pod pojęciem „Bóg” rozumie się często właśnie Boga Ojca. Podobne „uproszczenie” obserwować można w pieśniach kościelnych. Wyraźne wzmiankowanie imienia Boga Ojca pojawia się rzadko. Poza doksologiami występującymi w modlitwach liturgicznych przeznaczonych na święta maryjne, Pierwsza Osoba Trójcy Świętej występuje zwłaszcza w związku z wybraniem Maryi na Matkę Syna Bożego⁸. Na szczególną uwagę zasługuje wspomnienie Boga Ojca w nawiązaniu do kultu Matki Bożej Bolesnej. Według jednej z modlitw właśnie Bóg Ojciec tak prowadził naród słowacki, by jego losy złączyły się z Matką Bolesną i by otaczał Ją szczególną czcią⁹.

Współcześni kaznodzieje i teologowie słowaccy bardzo często posługują się określeniem „Bóg”, nie specyfikując bliżej, o którą Osobę Trójcy chodzi. Można zauważyć, że w odróżnieniu od pozostałych Osób Trójcy, których działanie w odniesieniu do Maryi jest dość precyzyjnie określane, oddziaływanie Boga Ojca nazywane jest po prostu działaniem Bożym. Wydaje się, że słowacka myśl maryjna mało uwagi poświęca związkowi między Pierwszą Osobą Trójcy a Maryją. Boga Ojca wspomina się wprost w związku z przeznaczeniem i przygotowaniem Maryi na Matkę Syna Bożego¹⁰. Następnie podkreśla się Jego miłość do Maryi. Błogosławiona Dziewica, sama doświadczając w szczególny sposób miłości Ojca¹¹, zwiastuje ją światu¹². Maryja stawiana jest za wzór ufności i miłości do Ojca¹³.

⁶ Szerzej o dziejach sanktuarium zob. H. Radváni. *Naša národná svätyňa – bazilika v Šaštíne*. Trnava 1990; N. Urbanová, *Šaštínska bazilika Sedembolestnej Panny Márie*, Bratislava 1991; zob. także: V. Malý, *Úcta k Sedembolestnej Panne Márii*, Bratislava 1994.

⁷ Szerzej o kulcie Patronki Słowacji zob.: J. Moricová, *Matka Boža Siedmiobolesna, Patronka Słowacji. Teologia i kult*, Lublin 1999, s. 122-217 (mps B KUL).

⁸ Pieśń *Milostou Božou zdošená. Jednotný katolícky spevník* (dalej JKS), Trnava 1996, nr 350.

⁹ Por. modlitwa wiernych przeznaczona na Uroczystość Matki Bożej Siedmiobolesnej, Patronki Słowacji w: *Spoločné modlitby veriacich*, Trnava 1978, s. 257.

¹⁰ R. S. [pseud. J. Korca], *Ježišova Matka (K mariánskemu roku 1987-88)*, b.m.w. 1988, s. 129.

¹¹ Zob. tamże, s. 146-147.

¹² Por. J. Ch. Korec, *Sedembolestná*, „Duchovný pastier” 73(1992) nr 7, s. 292.

¹³ Zob. *Ježišova Matka*, s. 145; zob. także F. Rábek, „Kto trpí ako kresťan, nech sa za to nehanbí... „Katolícke noviny” 111(1996), nr 30, s. 2.

SYN BOŻY A MARYJA

Duchowość i pobożność słowacką charakteryzują przedstawienia Maryi jako ściśle związanej z Osobą Jezusa Chrystusa i współuczestniczącej w Jego misji zbawczej. W kulcie maryjnym najwięcej uwagi spośród wszystkich Osób Trójcy poświęca się właśnie Synowi Bożemu. Ma to miejsce najczęściej w kontekście Bożego macierzyństwa Maryi. Teologowie i kaznodzieje słowaccy przedstawiają Maryję jako Matkę, od której całkowicie pochodziło człowieczeństwo Jezusa, oraz jako Jego wychowawczynię, która z miłością i szacunkiem zapewniała Mu ludzkie wychowanie¹⁴. Zaznaczają przy tym, że relacja pomiędzy Synem i Matką pozostanie zawsze „niewypowiedzianą tajemnicą”¹⁵.

Pod krzyżem Chrystusowym macierzyństwo Maryi przyjęło nową postać. Tak jak na początku Maryja jawi się jako Matka Mesjasza żyjącego w ukryciu, później jako Matka Mesjasza działającego publicznie, tak w „Jego godzinie”, w godzinie najwyższej miłości Syna, została Matką całego Chrystusa – Głowy Ciała Mistycznego i jego członków¹⁶. Zdaniem kardynała Korca „duchowe macierzyństwo Maryi posiada swoje źródło w Chrystusie, a równocześnie jest ukierunkowane na Chrystusa”¹⁷. Nie przedstawia ono nowego przywileju Bożej Rodzicielki, jest tylko wypełnieniem Jej posłannictwa¹⁸.

Z kultem Siedmiobolesnej Patronki Słowacji wiąże się bezpośrednio refleksja nad znaczeniem cierpienia Maryi w Chrystusowym dziele zbawczym. Choć temat współodkupicielstwa Maryi zaznaczył się w posoborowej myśli i pobożności słowackiej¹⁹, obecnie jednak dominuje tu nauka soborowa, według której w Bożym planie zbawienia Maryja jest ściśle podporządkowana Jedynemu Pośrednikowi i Zbawicielowi, Jezusowi Chrystusowi.

W odnowionej pobożności maryjnej istotne miejsce zajmuje naśladowanie cnót „pierwszej i najdoskonalszej Uczennicy Chrystusa”²⁰. W kulcie Matki Bo-

¹⁴ Zob. Korec, *O úcte*, s. 73-76; *Ježišova Matka*, s. 91-99.

¹⁵ Tamże, s. 90.

¹⁶ Por. tamże, s. 181.

¹⁷ Tamże, s. 173.

¹⁸ A. Adam, ujmując duchowe macierzyństwo Maryi w kategorii powołania, podkreśla: „Stala sa duchovnou matkou v Ježišovi Kristovi, aby povzbudzovala ľudí k Božiemu životu a sprevádzala nás k premene nového života, na čo nás vyzýva Boh” *Mária v tajomstve Krista a Cirkvi*, „Duchovný pastier” 78(1997), nr 7, s. 308.

¹⁹ W pewnym okresie zbierano nawet podpisy pod petycją za ogłoszeniem tzw. piątego dogmatu. Idea współodkupicielstwa Maryi pojawia się przede wszystkim w nauczaniu i działalności biskupa Hnilicy i kierowanej przez niego „Rodzinie Maryi Współodkupicielki” (wspólnota założona w 1992 r. posiada obecnie status stowarzyszenia na prawie papieskim; główna siedziba: Stará Halič w diecezji rožňavskiej).

²⁰ MC 35.

żej Siedmiobolesnej, w którym szczególną uwagę poświęca się obecności Maryi u stóp krzyża, akcentuje się zwłaszcza Jej miłość i wierność Chrystusowi. Kalwaria jest ponadto przykładem niezwyklej wiary i nadziei Maryi²¹. Zachęca się wiernych, by na Jej wzór łączyli własne cierpienia z boleściami Syna Bożego i ofiarowali je za zbawienie świata. Ponieważ Maryja współcierpiała z Chrystusem *propter nos et nostram salutem*, stawiana jest jako wzór miłości do ludzi²². Jan Paweł II kilkakrotnie wzywał pielgrzymów słowackich, by naśladowali swoją Siedmiobolesną Patronkę i tak jak Ona „pragneli zawsze tego, czego pragnie Jezus, i to nawet za cenę krzyża”²³.

DUCH ŚWIĘTY A MARYJA

Uświęcające działanie Ducha Świętego w Maryi jest szczytowym momentem Jego poczynań w historii zbawienia²⁴. Temat ten podejmuje również słowacka pobożność maryjna, w której Matkę Bożą określa się jako „najmilszą Oblubienicę Ducha Świętego”²⁵ oraz „Dom złoty”, przygotowany Synowi przez Ducha²⁶. W sposób poetycki uświęcające działanie Ducha wyraził Gorazd Zvonický²⁷. Píše on o Maryi jako o najpiękniejszym sadzie, w którym „Duch Uświęciiciel pień bóstwa zaszczeplił na latorośli ludzkiej”²⁸.

Interesującym wątkiem rozwijanym przez niektórych duszpasterzy słowackich jest relacja między kultem maryjnym a Duchem Świętym. Zdaniem bpa Baláža „jeśli potrafimy żyć w prawdzie Ducha Świętego, odpowiednim sposobem uczcimy Siedmiobolesną”²⁹. Wierni zachęceni są, by przebywali w wieczniku z Maryją, od Niej uczyli się przyjmować Ducha Świętego i żyć we współpracy z Nim³⁰.

²¹ Zob. R. Baláž, *Bolestná Matka, naša Učiteľka*, „Katolicke noviny” 112(1997), nr 37, s. 1; *Ježišova Matka*, s. 179-180.

²² Zob. tamże, s. 90.

²³ IGP 14(1991), cz. 2, s. 557.

²⁴ Por. MC 26.

²⁵ Pieśń *Bez prestania nam žiari*, JKS nr 331.

²⁶ Por. pieśń *Panna čistá*, JKS nr 363.

²⁷ Zdaniem F. Vnuka w literaturze słowackiej nie ma poety, który byłby tak bardzo „maryjny” jak G. Zvonický. Ponadto poeta (prawdziwe nazwisko ks. Andrej Šándor, 1913-1995) należy do najwybitniejszych przedstawicieli tzw. moderny katolickiej. Spośród jego bogatej spuścizny literackiej na uwagę zasługują dwa tomiki (*Mýtnik pred Madonou*, *Smer Mariánska hora*), które zostały w całości poświęcone tematyce maryjnej. Oprócz tego prawie w każdym zbiorze jego poezji znajdują się wiersze lub całe cykle poświęcone Matce Bożej. Szerzej o biografii i twórczości poety zob. F. Vnuk, *Na cestu...* w: G. Zvonický, *Si krajšia, moja vlas'* Ružomberok 1993, s. 5-10; A. Jakubík, *Básnik Sedembolestnej*, „Mariánske zvony” 1(1992), nr 5, s. 18-20.

²⁸ G. Zvonický, *Mýtnik pred Madonnou*, Rím 1971, s. 32.

²⁹ *Byť svedkami*, s. 2.

³⁰ Por. Rábek, *Kto trpí*, s. 2; zob. także Korec, *O úcte*, s. 90-91.

Natomiast papież Jan Paweł II w przemówieniu do pielgrzymów słowackich stwierdził, że im silniejsze będzie ich nabożeństwo do Maryi, tym bardziej będzie w nich działał Duch Święty³¹.

Podsumowując należy stwierdzić, że w maryjnej pobożności i teologii na Słowacji zdecydowanie najistotniejsze miejsce zajmuje chrystologia. Relacja Maryi do Boga Ojca oraz do Ducha Świętego znajduje tu jedynie sporadyczne odniesienia. Wynika to poniekąd z charakteru pobożności słowackiej, w której istotne znaczenie ma kult Maryi jako Matki Bożej Bolesnej. Dla pogłębienia pobożności maryjnej na Słowacji wskazane byłoby większe uwrażliwienie duchowieństwa i wiernych na potrzebę ciągłej odnowy tego kultu zgodnie z jego podstawowymi zasadami, do których należą m.in. zasada trynitarna i pneumatologiczna³².

Zhrnutie

Medzi najtypickejšie črty slovenského katolicizmu patrí veľká mariánska úcta. Panna Mária je uctievaná ako Sedembolestná Patrónka Slovenska. Možno skonštatovať, že k problematike vzťahov vystupujúcich medzi Pannou Máriou a Najsvätejšou Trojicou pristupuje podobne slovenská teológia i ľudová zbožnosť. Pomerne málo pozornosti sa venuje vzťahu Panny Márie a Boha Otca. Boh Otec sa spomína predovšetkým v súvislosti s vyvolením Panny Márie na Matku Ježiša Krista. Nemaľý význam má skutočnosť, že podľa liturgických textov práve Boh Otec viedol slovenský národ, aby sa s mimoriadnou úctou vinul k Sedembolestnej Panne Márii. V slovenskom mariánskom kulte sa najväčšia pozornosť venuje vzťahu Bohorodičky a Jej Syna. Zdôrazňované je predovšetkým Božie materstvo Márie. Osobitná pozornosť sa venuje prítomnosti Panny Márie na Kalvárii. Jej utrpenie sa chápe v úzkom spojení s utrpením Ježiša Krista a pripisuje sa mu veľký význam. Pre slovenských katolíkov je Panna Mária veľkým vzorom čnosti, príkladom oddanosti a vernosti Kristovi až do konca. Vzťahu Panny Márie a Ducha Svätého je venovaná len malá pozornosť, pričom sa kladie dôraz na nevyhnutnosť spolupráce s Duchom Svätým podľa vzoru Božej Matky.

³¹ „Čím živšia bude mariánska úcta vo vašich rodinách, tým väčšmi bude v nich psobiť Duch Svätý”, IGP 14(1991), cz. 1, s. 1094.

³² Zob. MC 25-27.